



Digitaliseret af / Digitised by

DET KONGELIGE BIBLIOTEK
THE ROYAL LIBRARY

København / Copenhagen

For oplysninger om ophavsret og brugerrettigheder, se venligst www.kb.dk

For information on copyright and user rights, please consult www.kb.dk



VERDENSKRIGEN 1914-18

8°

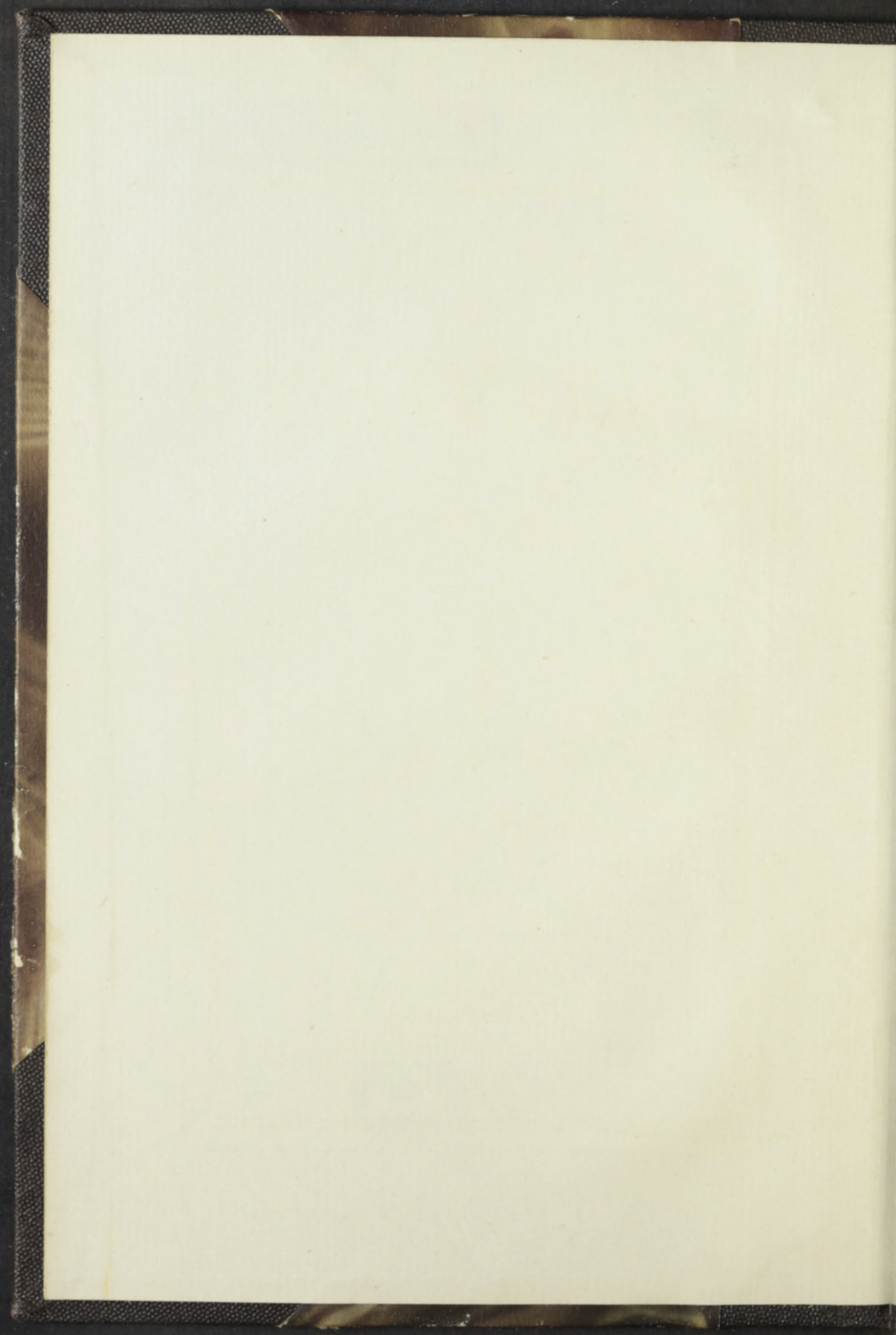
0453



DET KONGELIGE BIBLIOTEK

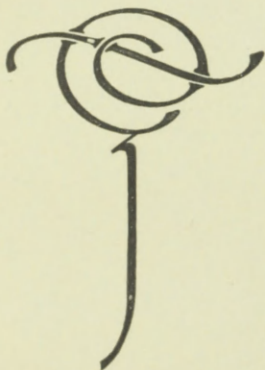


130018106885



KARL LARSEN

—
FRONTEN



6917. 2678

KØBENHAVN
GYLDENDALSKE BOGHANDEL, N. F.
MDCCLXXVI



FRONTEN



KARL LARSEN

FRONTEN

GYLDENDALSKE BOGHANDEL - NORDISK
FORLAG - KJØBENHAVN OG KRISTIANIA
MDCCCXVI

Af nærværende lille Skrift har Afsnittene I—V været trykt i »Politiken«s Kronik September—Oktober 1916

COPYRIGHT 1916 BY KARL LARSEN



KROHNS BOGTRYKKERI

I.

ENDNU inden det var bleven lyst, paa en kølig klam Avgustmorgen — Klokken kunde være henad fem — kørte jeg med en tysk Officer ved min Side, i Avtomobilen gennem en dødsstille fransk Provinsby et godt Stykke bag Sommefronten.

Ved Rattet foran os sad den førende Officer som en stor, vel stoppet Bylt, med Chaufføren som en noget slankere mørk Pakke til venstre for sig.

Skæret fra vor Lygte jog hen over det ene lille Parti Brosten, det ene Hushjørne efter det andet. I Svingene »kvidrede« vi med de militære Avtomobilers højt skrigende Lyd.

Jeg trak Huen lidt fastere ned i Nakken for den susende Fart.

Snart var det Stumper af Landevej og Stammer af Poppeltræer, der dukkede ud af Mørket foran vore Hjul.

Og der mødte os en stadig fortsat, langsom Rullen og Rumlen af et, som det syntes, uophørligt Tog af Vogne og Køretøjer.

Det varede ikke længe, før man så helt godt i Mørket og kunde skelne højt pakkede Lastvogne med Presenninger over, lokomobilagtige Køkkenvogne, Rader af Ammunitionskærrer, der kom mægtige Lastautomobiler, som man langt borte kendte paa det dumpe Bulder, men ogsaa allehaande lave, lettere Køretøjer, endogsaa forspændt med Æsler og med Cykler ind imellem.

Det var, som om alt, hvad der kunde rulle paa Hjul her i Verden og lade sig bevæge af Dyr eller Mennesker eller mekanisk Kraft, havde sat hinanden Stævne i denne stille Nat og nu gled af Sted ad disse mørke Veje, ledet af utrættelige, tavse Skikkelser.

Til Hæren og fra Hæren! I en Bevægelse som et uhyre Aandedræt. Fornyelse, Afløsning, Tilførsel, Stofskifte

Nu kom ogsaa lange Kolonner af Fodfolk os i Møde.

Vi sagtnede lidt paa Farten og kvidrede, saa det skingrede efter.

»Put, put, put — Høns! Put, put, put — Høns!« lød det fra de underlig mangebenet myldrende mørke Rækker, der krummede lidt paa sig for at vige ud for os.

Saa var vi forbi.

»Der er da Humør i Folkene,« sagde Officeren ved Siden af mig.

Pludselig gjorde vi Holdt ved nogle enkeltstaaende Skikkelser ude paa Vejen; den ene af dem

lyste ned paa et Kort med en lille elektrisk Haand-lygte.

Det var Officerer, der skulde træffe nogle Aftaler med vor Fører. En af dem steg ind til os, og vi hilste og præsenterede os for hinanden i Mørket.

»Det bliver vist lidt taaget i Dag,« sagde han og satte sig til Rette.

Jeg udtrykte min Beklagelse derover.

»Det skal De ikke være ked af. Hvis det blev altfor højt Vejr, naaede vi maaske for kort frem; De skulde jo gerne nogenlunde velbeholden hjem igen.«

Det blev ganske rigtigt i et Slør af graat, at Dagen langsomt brød igennem. Vi var ad allehaande Bondeveje naaet et Stykke ud i et farvefattigt, frugtbart, bølget Landskab, hvor der rundt omkring stod Korn paa Markerne. Oppe i den sløve Luft hang meget langt borte en slatten, matfarvet, pølselang Observationsballon; det var det eneste krigerske, som var at skimte.

Der var ikke Folk at opdage paa Markerne. Heller ikke Soldater. Det hele virkede som et Teater, hvor Kulisserne er stillet op, men inden Publikum og Skuespillerne er kommet til Stede.

Og Indtrykket blev ved, da vi kørte gennem Bondeby efter Bondeby.

Dørene lukkede. Intet Vindue aabent. Ikke et

Hanegal. Endsige nogen Lyd af Mennesker. Intet Spor af Liv.

Heller ingen Ruiner.

Jeg begreb, at det var rømmede Byer, tomme Huse og Gaarde og forladte Haver, som laa og ventede paa deres Skæbne, rede for Tilintetgørelsen.

I en af de yderste var der allerede taget fat: spidse Granathuller i Gaden, sprængte Ruder alle Vegne, et Gadehjørne styrtet sammen under en Fuldræffer, et enligt staaende stort Træ flækket tværs igennem.

Og saa skulde jeg dog her se det eneste levende menneskelige Væsen, der stirrede paa os Fremmede, som vi kom farende. Det var en gammel, helt sortklædt Bondemand, som stod i en lille nøgen Sidegade og saá efter os. Barhovedet, med tynde, hvide Haartjavser, voksgul, tandløs, indfalden, kroget, støttet til en Stok, som en traditionelt komponeret Illustration til en eller anden gammel Fabel om Livets Forkrænkelighed.

Ham havde ingen kunnet faa væk. *Han* vilde blive. Som Hesten løber ind i Stalden igen under Ildebrand

Det var stadig daarlig sigtbart. Derfor var der ogsaa meget roligt ude ved Linjerne, som vi nu kom paa nært Hold.

Kun af og til lød i den tykke Luft dumpe Lyde, som om fjernt borte store, tunge Kasser meget

langsomt trillede ned ad brede, tæppebelagte Trapper.

Det var Larmen af det svære Skyts.

Og ind imellem disse Lyde kunde der komme nogle andre lyse, hurtige, klattende, som om en Bunke Stene hastigt raslede gennem et Jernrør. Det var Shrapnellskud

Da vi var kommet af Vognen og i en knapt mandshøj Grav stod og saá fremefter, laa Englændernes Stilling i en let Dis, der stadig tyndere og tyndere trak sig over mod vort Stade.

Landet imellem dem og os var øde, gennemfuret, haardt, hullet. Ovre bag de fjendtlige Linjers lige kendelige Streg i Jordens Overflade laa noget besynderligt, fantastisk, mørkfarvet noget. Det saá næsten ud som en kæmpemæssig, gammel, halvt afribbet, grøn Fjer, der var tabt i en stor, brun Terrænfold.

Det var en Strimmel Skov, der havde været i den heftigste Granatild; gennem Kikkerten saá man tydeligt de tilpjuskede, afskrællede, spaltede Træer og store bare Pletter.

Noget levende var der ikke at opdage, saa langt Kikkerten kunde række.

Kun Valpladsørken.

Dette Øde, som altid minder om noget, der under Voldsomhed er gjort livløst, Lavamasser, isstivnede Have, Maanelandskaber. Og hvorfra man dog netop véd, at pludselig det mest potenserede menneskelige Liv kan stige op, spredende

endnu mere Tilintetgørelse og fødende endnu mere potenseret Liv

Gennem en uendelig lang og bugtet, dyb Forbindelsesgrav nærmede vi os mod den tyske anden Stilling, som laa en 800 Meter bag den første.

Vi gik og gik, drejede om Hjørne paa Hjørne. Graven var overordentlig »fint« udført, med trælagt Bund. Uhyre bekvem, sagde Officererne; i Længden fandt jeg dog, den blev noget besværlig.

Pludselig saá jeg, efter en Svingning, dem, der var foran mig, springe op af Graven og jage i hurtigt Løb over den bare Mark. Den førende Officer forsvandt paa en Gang i Jorden igen, de andre lige saa; jeg vilde følge Trop sammen med den Officer, der var blevet tilbage, men inden vi var kommet af Sted, lød der to lige efter hinanden følgende haarde Slag, som om et Par mægtige Træstilladser lige med et var styrtet ned paa Gaden.

Ganske kort efter sitrede Luften et Øjeblik af et kraftigt Svup fra et Stykke Skyts, der blev fyret af paa vor Side.

Noget Nedslag af de to Skud havde ikke været at iagttage, men vi pavserede dog lidt, inden vi fulgte det øvrige Selskabs Eksempel, og med en passende Afstand kilede over til de andre.

Det var en af de berømmelige dybe Grave af nyeste Konstruktion, som vi dukkede ned i, en elektrisk belyst underjordisk By, hvor alt, Boli-

ger, Magasiner, Vaabenanbringelser, Forbindingspladser, Anlæg for Lys, Telegrafi, Telefon m. m. m. laa 10 — ti — Meter under Jordens Overflade. Og hvad var der ikke altsammen dernede lige ned til helt sirlige Officersværelser med Skrivebord og Boghylde og Billeder paa Væggen!

Fra disse moderne Grave var det, Tyskerne ofte havde beredt deres Fjender ubehagelige Overraskelser.

Efter Døgn paa Døgn uophørlige Artilleribeskydning af Gravene mente Englænderne, at nu maatte alt levende og dødt være splintret og knust og begravet, saa at de roligt kunde føre deres Infanteri frem i Stormangreb ud over Gravene. Men da hændte det altfor ofte, naar de virkelig var trængt ud over en saadan sammenskudt Linje, at de pludselig fik livlig Magasinild bag fra. Tyskerne levede endnu i deres underjordiske Stad, hvor de havde forstaaet at sikre sig mod at blive kvalt af Nedstyrtingerne, og slæbte nu Magasingevæernerne op til Brug igen.

Men — Skyttegrave er engang Skyttegrave, hvor fuldkomment gjorte de end kan være. Naar man, som vi Par Civilister, der var her til Stede, har baade set og skildret dem ofte nok, fængsler de ikke længe.

Vejret var stadig usigtbart, og der turde ikke ventes noget særligt fra Fjendens Side den Dag, altsaa gik vi ad nye, dækkede Veje tilbage imod vore Vogne.

Over Marken bag Stillingerne fortsattes Turen under behagelig Passiaren med Officererne og allehaande uskyldig Adspredelse med at samle Granatstumper op, skele til ikke kreperede Granater, der kunde ligge hist og her, o. lign.

Hvad vi snakkede om? Ja, det er det pudsige.

Man kommer til Fronten, som civil Mand, Skribent, Menneskestudent, selv under de gunstigste Omstændigheder sædvanligvis kun for kortere Tid, og med Hundreder af Ting, man hjemme fra har tænkt sig at ville se, undersøge, spørge om.

Man træffer Officerer, der ikke blot i al Almindelighed er velvillige, men som tillige føler sig tjenstligt forpligtede til at være En til Nytte saa meget som blot muligt.

Der forsøges ogsaa redeligt paa begge Sider, men Gang paa Gang gentager det sig, at baade de og En selv ligger under for dette, at saadan en civil Mand derude altid virker noget som et Brev hjemmefra. Han vækker ufravigeligt civile Tankeforbindelser, og de Militære søger med Forkærlighed civile Tilknytningspunkter til ham, hvad man føler er dem til Glæde.

Og saaledes er det gaaet til, at jeg ved Somme-Fronten lige bag et Batteri, der fyrede, faldt i Passiar med en Løjtnant om »Niels Lyhne«, eller at jeg en anden Gang under vor ingenlunde langsomme Retræte til Fods gennem en Landsby, der endnu brændte, snakkede videre med en anden Officer om et Emne, han energisk havde anslaaet,

nemlig Samlingen af romerske Portrætbuster i Carl Jacobsens Glyptothek i København.

II.

Der har været megen Tale i Aviserne om »Skovene ved Rancourt«.

Jeg kender dem.

Nogle smaa, lyse Lunde, i hvis Udkant der ligger en Vej, som vi en Morgenstund kørte hen ad, to Biler, saa hurtigt, Maskinerne vilde trække, og med dygtig Afstand imellem os.

For hin Morgen var det endogsaa meget klart, og samme Skov og Vej havde været overmaade stærkt »belagt«. Mellem Træ og Træ var der tværs over Vejen trukket talrige Guirlander af Grene og Blade, »Masker«, for at vanskeliggøre Indsigt i Skoven. Men inde i den mosede Skovbund, paa Markerne udenfor Skoven og i selve Vejen laa Granathul ved Granathul, derimellem ganske nye med Jord saa fin og frisk som i et lige kastet Muldvarpeskud.

»Jeg holder ikke rigtig af, at vi skal tilbage denne Vej,« sagde Officeren i Vognen og kigede omkring sig og op i Luften.

Officerer, der rejser med civile Folk ved Fronterne, er altid ængstelige, jeg har oplevet det Gang paa Gang. Man har ganske vist maattet under-

skrive en Erklæring om, at, hvis der skulde ske en Ulykke, erkendte man intet Krav at have for sig selv eller eventuelle Efterladte paa vedkommende Stat, men Pokker vilde dog være løs, om saadan en stakkels Officer præsenterede en lille civil Tabsliste.

Derfor maa jeg tilstaa, at jeg bevæges mindre end mange andre af de Beretninger, jeg stundom læser, om hvorledes »rigtige« Krigskorrespondenter har oplevet det mest spændende midt i den heftigste Granatild. De Granater er som Regel kun sprungne mellem Pennen og Papiret.

Navnlig forholder jeg mig kølig, naar den Berettende — som det er hændet — ikke har været saa meget som en halv Time fjernet fra mig selv under hele sit Frontophold.

Det er *aldrig* farefrit at færdes indenfor Ildzonen, og det vilde jo heller ikke give det rette Indtryk, om ikke Granatnedslagene havde dronet i Ens Nærhed, eller man havde lært Geværkuglernes Huitsch! at kende, men der tages dog som Regel tilbørligt Hensyn til Sted, Vejr, Tidspunkt og mangfoldige andre Faktorer, der spiller Rolle for den større eller mindre Grad af Fare.

Den Morgen, da vi, uden at blive foruroligede, var sluppet gennem de smaa Skove bag Rancourt, lod vi Vognene holde i det bedst mulige Skjul af Træerne i Skovbrynet, og vandrede videre gennem den lille Bondeby.

Den var kun en fortæret Samling af Ruiner,

netop skudt ned om Natten, hvor Brandheden fra Murene og en stram Røglugt endnu stod i Luften, og det ulmede, glimtede og kvalmede i Grunden.

Et Stykke fra Byen laa en ligeledes nedskudt, større Gaard, Le Priez ferme.

Vi stod stille.

Højt oppe i det Blaa gik en af de tyske Flyvere, grangiveligt som en lysegraa Rovfugl paa Vingerne, for os strakte sig vidt og bredt en knortet, hullet, brun og tom Slagmark, fjernt brummede det fjendtlige, svære Skyts sit langsomme, dumpende Bulder, og saa laa der, som det syntes overalt i Luften, en stadig syngende, klynkende eller klagende Tone. Det var nærmere gaaende Granaters Sang.

Det lød, som om Naturaander strøg hen over det hele Ørkenøde, jamrende over denne jernhaarde Kamp mellem menneskelige *Viljer*.

Viljen til Sejr, som det hed fra begge Sider, *Mandsviljen* med hele sin Udholdenhed, Opfindsomhed, Grusomhed bag sig

Vi stolprede af Sted hen over den nøgne, haarde Mark mellem Hullerne og Furerne af Granatnedslagene, hvorover der laa en gulgrøn Svovlglass fra Sprængningerne, som gjorde Indtrykket endnu mere vildt og øde. Vort Maal var nogle Haudbitser, der, maskerede med visne Grene, ligesom trykkede sig efter Dyrenes Art i Skjul mod Jorden.

Folkene ved Skytset havde ingen Dækning, Posten var meget udsat, kun i et afbrændt Tegl-



værk et godt Stykke borte var der et Par nogenlunde beskyttede underjordiske Rum.

Hvad Øjeblik det skulde være, kunde de fjendtlige Batterier rette Ilden igen imod Pladsen, intet Døgn var gaaet hen uden Tab, særligt naar den store, natlige Beskydning satte ind.

Men baade Officerer og Mandskab tog det hele med den mest fagmæssig trænedede Ro. At der gik baade Mennesker og Materiel tabt, betragtedes som selvfølgelig, *det* var det trivielle, og man *var* jo i Krig. Vægten var vanemæssigt lagt alene paa, hvad der alligevel *ikke* gik i Stykker, hvad man var undgaaet, hvad man havde kunnet klare — det var det *morsomme*, og derom kunde Officerer og Soldater fortælle mere eller mindre fængslende Episoder, som under alle Omstændigheder altid interesserede dem selv.

Det er i det hele taget mit Indtryk fra Rejser ved Fronten og af de Samtaler, jeg har ført i Hundredevis med Krigere af alle Grader, at Soldaten kun har *en* rigtig frygtet Fjende: *Kedsommeligheden*.

Den tærer paa Hjertet og huler Marven ud, gør Hænderne slappe og Tankerne uroligt baskende. Alt, hvad der jager Kedsommeligheden bort, er elsket: Breve, Aviser, Bøger, Besøg, først og sidst Tobak — den benaadede Urt, som »gaar lige paa Nerverne«, for at tale Tysk, tager Trætheden bort og faar Tørsten til at glemmes og som navnlig skaber de *uanskuelige* Drømme, der kun

beroliger, ikke hidser. Og saa *Beskæftigelse*, fra de Sportslege, som Officererne bestandig efter Mulighed lader sætte i Scene, til selve den mest hundsagtige eller blodige krigerske Gerning. Blot ikke Ørkesløsheden faar sit Tag i Manden!

En Officer fortalte mig en Aften om en Krigsret, han ovre i Champagne havde siddet i. Blandt andet dømte de en Infanterist, der om Natten havde absenteret sig fra en af Skyttegravene og først var bleven indfanget flere Dage efter, et Sted langt ude paa Landet bag Fronten. Manden var en flink Soldat og ikke Spor af bange, det var ham ogsaa velbekendt, at der var den frygteligste Straf for egenmægtig at fjerne sig fra sin Afdeling, men paa alt, hvad der blev ham foreholdt angaaende hans Opførsel, svarede han kun, at han havde maattet »se noget andet«. Det var blevet ham for meget i Gravene og til og fra Gravene, det stod ham ud af Halsen, han kunde ikke udholde det for Kedsommelighed, han maatte ud at gaa lidt igen efter Lyst og Lune og en Gang »se noget andet«.

Saa gav de ham 6 Aars Tugthus — vel at mærke at afsone efter Krigen. »Gud, hvor jeg forstod ham!« sagde Officeren.

Og der hænder de bekendte Tilfælde, hvor Fjenderne til Underholdning fraterniserer med hinanden.

I Champagne forekom det, at Gravene paa enkelte korte Stykker kunde være skudt frem mod

Fjenden til kun faa Meters Afstand. Tyskerne kunde se Franskmændene arbejde i deres Skyttegrav, og Franskmændene Tyskerne i deres, men det faldt ingen af Parterne ind at lægge Hakker og Spader og tage Geværerne for at skyde løs. Derimod benyttede de hyppigt Lejligheden til — paa Trods af de strengeste Forbud — at sende Breve og Papirer og Fødevarer og Tobak og alle mulige andre Ting over til hinanden. Det var altfor fristende interessant. Ja, naar Officererne var dygtig langt borte, naaede man endog til gensidig at invitere hinanden over at se de respektive Grave. Det var da noget nyt, man bagefter kunde snakke om.

Min Hjemmelsmand havde som værnepligtig Underofficer været med til at lukke Ørene i og trykke Øjnene til for saadanne smaa Besøg, og han gengav mig en af sine Venners, en Artilleriofficers, Beretning, fra en Gang han længe havde siddet og gjort Observationer og Beregninger i saadan en lille Stump Skyttegrav lige op ad Fjenden.

»Nu var det jo Infanteri,« havde samme Artillerist sagt, »saa det kom jo ikke mig ved, og da jeg havde siddet der en lille Tid med mit Arbejde, huskede heller ingen mere paa, at jeg var til. Saa hørte jeg, hvordan Landeværnsfolkene begyndte at sludre med Franskmændene. Det gik udmærket, og hurtigt faldt Invitationen til at komme over og se den franske Grav. Der var tre

Herrer Landeværnsmænd, der kravlede op over Brystværnet og tydeligt nok blev venligt modtaget paa den anden Side. Efter nogen Tids Forløb kom to af de Herrer tilbage, animerede og med Hænderne fulde af Cigaretter, men saa saá de sig om og gav sig pludselig til at raabe over mod den franske Grav: »Karl! Karl! Hvor bliver du af, Karl?«

Hr. Karl syntes at være bleven altfor indtaget i den franske Grav, og hans to Kamerater lod til at nære en vis Mistanke om, at han muligvis kunde foretrække Fangenskabets hos saa behagelige Værter frem for det daglige Slid og Slæb for Fædrelandet.

»Karl!« raabte de begge to med saa energisk Betoning, som om de raabte Halt! for tredje Gang.

Og da der stadig intet Svar kom, kravlede de op af Graven igen for at hente Karl hjem.

Men inden de var naaet saa vidt, var Fransk-mændene allerede paa Vej med selve Karl imellem sig, han skulde dog ikke bringe de andre i Forlegenhed.«

Mens vi stod ved Haubitserne foran Rancourt og passiarede, blev der givet Ordre til at lade disse korthalsede, bredmundede, sorte Uhyrer.

Det gaar for sig mekanisk, saa smidigt og stilsfærdigt klappende, som om det ikke var en Granat paa flere Hundrede Pund, der blev sat ind i et Mørserrør, men en eller anden elegant Ting,

der med et lille blødt Smæk blev trykket til Rette i sit Etui.

Da Skytset blev affyret, stod vi lige bag ved, i dets Akse — saa, hed det sig, kunde man se Projektilet fare ud i Rummet.

Vi saá ikke Spor.

Og jeg er endnu ikke sikker paa, om det, at staa i Skytsets Akse for at »se Granaten« ikke er et lille underholdende Nummer, som man spiller med os Civile ude ved Fronten.

Under alle Omstændigheder hørte vi kun det ikke overdrevent stærke Skrald og derpaa et mægtigt Svup som af en Kæmpeprop, der uden Knald blev trukket op, hvorpaa det usynlige Projektil susede af Sted i Luften med svagt begyndende Syngen.

Fjenden svarede ikke, i hvert Fald ikke saa længe vi endnu havde Tid til at blive.

En Løjtnant af Batteriet fulgte os paa Vej mod Rancourt igen og fortalte en Del videre om Stillingen og om artilleristiske Ting. For Resten kom han ogsaa ind paa Telefonsoldaternes Gerning under Kamp. Det *mest* heroiske og det *mindst* heroiske, mente han, dette Haandværkerarbejde uden fjerneste Krigerattitude og oftest forbundet med udpræget Livsfare. Nødvendigt som næsten intet andet under den moderne Kampførelse, derfor begæret med urimelig Utaalmodighed og, naar det vel var gjort, glemmt som selvfølgelig med sort Utaknemmelighed.

Løjtnanten var en knokkelstærk, høj, ung Mand med Briller paa og Jernkorsbaand i Knaphullet. Han havde gjort hele Krigen med.

»Den kom mig for Resten noget akavet,« sagde han, »for jeg skulde netop være rejst til Amerika i August 1914. Jeg havde faaet en Kaldelse som Professor i Nationaløkonomi ved Columbia Universitetet i New York.«

Det er saadanne Professorer, Doktorer og Direktører, Godsejere, Boghandlere, Skuespillere, Købmænd, der for Øjeblikket fører de tyske Hære, og det helt ind i Stabsofficersklassen.

Vi benævned dem tidt ved Fronten med deres civile Titler, det lød saa pudsigt at kalde en eller anden fremragende kunsthistorisk Professor eller en evropæisk kendt Forlægger Hr. *Løjtnant* eller Hr. *Hauptmann*.

Men egentlig var det galt.

Thi det betydningsfulde ved de Folk, ogsaa som Soldater, er jo netop det, at de med Tilside-sættelse af enhver vunden Overlegenhed har lagt hele deres civile Udvikling, al deres Energi og Samvittighedsfuldhed og Arbejdsdygtighed ind i Bestræbelsen for at blive netop saadan en dygtig lille Løjtnant eller Kaptajn.

III.

Der er to Ting, som man ved Fronten er bange for. Det er »Gas« og Flyvere.

Ved »Gas« forstaar man baade Gas anvendt til direkte Angreb og Gas fyldt i Granater.

Den nu anvendte Gas siges at virke ubetinget dødelig paa Mennesker, der ikke bærer Gasmasker, og da et Gasangreb eller en Beskydning med Gasbomber kan forekomme naar som helst ude i Kampzonen, slap heller ikke vi Civile under vort Frontbesøg for at blive forsynet med de skærmende Apparater.

Jeg skal overlade til Teknikere at beskrive Gasmaskernes Indretning og deriblandt den nyeste tyske; det er vel forresten allerede gjort saa tidt. Under alle Omstændigheder er der da Stof nok, thi i det tyske Sanitetsdepot i Gent saá jeg allerede en fuldkommen historisk Samling Gasmasker, som de har udviklet sig i Løbet af Krigen indenfor de forskellige Hære. Der var en stor Del Numre, og tyske Videnskabsmænd og Teknikere har sat et betydeligt Arbejde ind paa — ogsaa gennem Studium af, hvad de andre Magter har frembragt — at fremstille et fuldt ud virksomt Beskyttelsesmiddel mod den giftige Luft.

Maaske er det lykkedes dem; jeg tør ikke have nogen Mening derom; en »Gasløjtnant«, som jeg kender (af civilt Fag — betegnende nok — Arkæo-

log!), udtalte sig i saa Henseende yderst anerkendende.

For mig Lægmand var den Gasmasker, jeg fik udleveret, kun en af noget kemisk Indhold modbydeligt stinkende, varm Mulepose med Øjne à la Avtomobilbriller, og som jeg heldigvis — eller uheldigvis — ikke fik alvorlig Brug for.

Nogle Gange blev Granatnedslag, som vi paa en Afstand af et Par Hundrede Meter observerede, vurderet til at hidrøre fra Gasgranater paa Grund af deres lavmælte Sprængning. Men Andre mente, det var almindelige Blindgængere, som altsaa bare slet ikke sprang.

I nærmere Berøring med »Gassen« kom jeg saaledes ikke, fik kun Indtryk af Militærets udprægede Forsigtighed overfor den.

Med Flyvere havde jeg længe lige saa lidet Held.

Flyverne er i høj Grad frygtede, fordi deres Bomber kan falde ganske uberegneligt og er af rædselsfuld Virkning. Ude fra en af de smaa Landsbyer vil jeg sent glemme et halvt tørret, gennemkørt Pløre med uhyggelig dybtrød Glans og nogle endnu uhyggeligere tykke Klatter og Klumper af samme Farve. Dér var Dagen i Forvejen to Mand og et Køretøj med Heste bleven fuldkommen knust af en Flyverbombe, medens en anden havde boret et dybt Hul i Haven lige ved, og en tredje slog ned i Lasarettet nogle Hundrede

Meter borte, dræbte 8 Mand og saarede 16, hvoraf den Dag, jeg var der, 4 døde.

Allerede paa Vejen til Hovedkvarteret, der laa saa langt bag Fronten, blev der paa en af Jernbanestationerne vist et dybt Nedtryk i nogle Flise- sten, som en Flyverbombe havde slaaet. Alle Vegne hørte man Flyverhistorier. Og de aller- første Ord, jeg lagde Mærke til i den større Pro- vinsby, hvor jeg blev indkvarteret, var et Opslag paa en større Bygning: »Her findes en bombesik- ker Kælder mod Flyvere. Plads for 30 Mand.«

En saadan Kælder kalder Tyskerne vittigt nok en »Heldenkeller«. Og saadanne Heltekældere er gravet alle Vegne, i Byerne og Landsbyerne, ved Stillingerne, for Generalerne og for Soldaterne.

Naar Flyvere viser sig i truende Nærhed, bør man begive sig ned i nærmeste Kælder og forblive der, indtil Faren er ovre.

Man gør det bare ikke — i hvert Fald ikke, naar man er Tilrejsende — det er *for* spændende, netop dette oppe i Luften!

Jeg maatte vente til min sidste Dag ved Fron- ten for at faa en kun ganske lille Kamp i Luften at se; den tog sig til Gengæld aldeles pragtfuld ud.

Det var i en By med betydningsfulde militære Etablissementer, mange Kilometer bag Fronten. Jeg kom dertil sent om Aftenen og blev sammen med nogle andre Herrer indkvarteret i en Villa, hvor vi straks vilde gaa til Ro.

I mit Værelse fandt jeg alt tillukket, med tætte

Jalousier trukket helt ned for Ruderne, og da jeg, efter at have tændt Lys, bad Oppasseren, som led-sagede mig, lukke lidt op for den friske Luft, beklagede han ikke at turde imødekomme mig: af Hensyn til Flyvere var der givet streng Ordre til at holde alting ganske mørkt.

Det lykkedes mig dog at bevæge ham til at trække Jalousierne lidt til Vejrs, og han ønskede mig Godnat.

Men faa Minutter efter lød Ordonnansbanket paa Døren, han traadte hurtigt ind igen og gik, uden at sige et Ord, hen og lukkede helt i: Sirenen havde tudet. Det var Signalet til, at der allerede var Flyvere over Byen.

Og næsten i samme Øjeblik lød det: Klap—Klap, Tak—Tak — Maskingeværild!

Saa var vi begge to hurtigst muligt nede ad Trapperne og stod barhovede i Villaens Have, der skraanede ned imod Floden.

Det var en ganske stille, lun og klar Aften med Maanen bag Skyer.

Lyden af Maskingeværerne hørte hurtigt op igen.

Vi lyttede og lyttede, der skete intet. Kun Maanen gled uendelig fredelig et Stykke frem bag Skyerne, saa et stort, tavst Ahorntræ midt ude i Haven blev skarpt belyst.

Da gik der pludselig, ligesom vi havde vendt os og vilde gaa ind igen, et mægtigt Rabalder løs.

Op i Luften steg buldrende den ene hvide Røg-

sky med gyldent skinnende Kærne efter den anden, brast og blev afløst af nye, der steg op. Over vore Hoveder var de og til højre og til venstre, et godt Stykke ud mod Horisonten.

Det var Shrapnellskud mod Flyveren.

Og ganske pludselig, imedens vi stirrede og stirrede, kom, som det syntes lige over et Hjørne af Haven, mod den dunkelblaa Himmel og med mørke Træsilhuetter under sig, Flyveren med udspilede Vinger, lysende, som om han var af skinnende Guld. Han var kommet ind i Søgelyset og jog nu i skraa Glideflugt nedefter mod det skærmende Mørke.

Borte var han, men endnu blev Shrapnellskudene ved at stige op i Luften over os som buldrende Bombebuketter, og gennem Løvet paa nogle høje Plataner, som vi nu stod lige under, lød en tæt, glidende Raslen, og noget haardt strøg mod Jorden.

»Det er Sprængstykker,« sagde Oppasseren, »saa maa vi gaa ind!«

Ganske kort efter var alting musestille.

Dagen derpaa erfarede vi, at Flyveren havde naaet at kaste to Bomber, inden han blev jaget væk. —

Om de engelske Flyvere talte Tyskerne med megen Ros.

En af dem havde en Dag haft det »forbandede Held« at ramme et Par Bomber lige ned i en større Transport Heste, saa 34 prægtige Dyr blev

dræbt. Men næsten umiddelbart efter blev hans Maskine ramt, og han maatte lande, med nogle dygtige Kolbotter, paa en Mark tæt ved Gerningsstedet. Soldaterne, der kom løbende til, var rasede over Tabet af Hestene, og medens Englænderen fik arbejdet sig frem til Landevejen, faldt der dygtigt knubbede Ord. Men den Officer, som har fortalt mig Historien, traf den purunge, lille, slanke Englænder siddende ganske roligt paa Grøftekanten uden at tage mindste Notits af de ophidsede Gebærder og den Ordstrøm, som han heldigvis ikke forstod et Suk af. Saa saare han saå Officeren, rejste han sig imidlertid, og medens de larmende Soldater ærbødigt veg til Side for deres Overordnede, gik Englænderen ham med fremstrakt Haand i Møde: Morning, Sir! Det var den overvundne Sportsmand, der hilste paa sin Modstander uden Fortrydelse.

Samarbejdet mellem Englændernes Flyvere og deres Artilleri mødte ogsaa anerkendende Ord hos Tyskerne; men ellers udtalte de sig mindre begejstret om de engelske Tropper, navnlig naar de sammenlignede dem med Franskmændene.

Frankrig og Franskmænd var altid, i hvert Fald saa længe mine Øjne og Øren har været aabne, i Tyskland Genstand for oprigtig, om end stundom med Vilje neddæmpet, Beundring. Krigen har — under alle Omstændigheder blandt Tropperne — forøget den.

Ganske vist er ingen tysk Soldat blind for, at

den militære Opgave for Franskmændene er uforholdsmæssigt lettere end for Tyskerne. Franskmændene med deres 40 Millioner har kun en lille Front, og i deres Ryg staar hele deres eget Land med samt det aabne Hav og Englænderne. Tyskernes ca. 66 Millioner maa slaas fra et haardt belejret Land og spredte paa 4 — fire — til Dels uhyre Fronter; de bliver understøttede af Lande, der knapt tæller 100 Millioner, og staar i Kamp mod over 250 Millioner i Evropa, og man gider ikke en Gang tælle hvor mange udenfor Evropa; hvortil ydermere kommer en hel nevtral Verdensdel som ekstra Ammunitionsleverandør.

Tyskerne smiler tidt over de Hanegal og den Svulmen af Kammen, hvormed det franske Heltemod trompetes ud over Verden, oftest endda af Ikke-Franskmænd. Men at Franskmændene løser deres begrænsede militære Opgave med glimrende Dygtighed, og at de derfor er et Folk, som enhver tysk Soldat maa have Højagtelse for, er der ved Fronten ingen Tvivl om.

»Franskmændene slaas jo brillant,« sagde Generalstabschefen ved et Armékorps en Dag til mig, »saa *udholdende*, saa *intelligent*, saa *behændigt!*« Jeg mindes disse Ord ganske nøje: *zähe*, *intelligent*, *geschickt!*, fordi de gav et skarpt Udtryk for det, jeg lige saa velment, men mindre rammende havde hørt af mange andre.

Og medens Tyskerne villig indrømmer de *engelske* Soldater sejt Udholdenhed finder de,

der ellers mangler Englænderne meget i Sammenligning med Franskmandene.

En yngre Generalstabsofficer fortalte mig om de Befalinger, Tyskerne havde taget paa engelske Fanger eller Døde. De var overmaade omhyggeligt udarbejdede: saaledes skulde der forholdes under Beskydningen af den fjendilige Linje, saaledes under Stormangrebet, saaledes under Rensningen af den tagne Skyttegrav, saaledes under den videre Fremmarsch osv. osv. — altsammen, tilføjede Officeren, med en højst fornuftig, om end næsten pinlig udspekuleret Nøjagtighed, men »bare, som om vi slet ikke havde været dér!«

Heri ligger Pointen. Overfor Livets Uventethed, som den altid kommer, og navnlig, hvor man staar overfor fremragende Modstandere, ejer den engelske Krigsførelse ikke Franskmandens »Intelligens« og »Behændighed«, som han sagde, Generalstabschefen. Men blive ved at løbe Panden mod en Mur, indtil min Sandten til sidst en Dag et Stykke af Muren ramler, det kan Englænderen.

»Hvad holder De for det værste og vanskeligste i Krig?« spurgte jeg en Gang paa en fortrolig Aften en tysk Infanteriofficer, der i Løbet af de to Aar fra Sekondløjtnant og Delingskommandør er blevet Kompagnifører. »Er det Angsten?«

»Den gaar over som Søsye, hvis man overhovedet har den.«

»Er det Strabadserne?«

Han rystede paa Hovedet. »Strabadserne! De sætter sig i Lemmerne ligesom Lusene i Klæderne. Tor Luft til Lusene, varmt Bad til Manden og en nogenlunde rundelig Tid at kunne smide sig hen i, saa er baade Lus og Strabadser færdige. — Nej, jeg skal sige Dem, hvad der er det værste: det er — for at udtrykke mig populært — naar man er Sekondløjtnant og ligger ude i en voldsom Ild med sin Deling, indstillet paa netop *de* halvhundrede Mand og *den* bestemte Kommandoinddeling over En og under En, og der saa kommer en Ordonnans krybende paa Maven og fortæller, at nu er Kaptajnen faldet, og bagved ham kryber der en anden med Melding om, at nu er Overløjtnanten saaret, og om man vil behage at overtage Ledelsen af Kompagniet og give sine Ordre til de Befalingsmænd, man vil tildele de forskellige Opgaver under fortsat Skyttegravsbeskydning og forestaaende Stormangreb. Ser De, *det* er det værste i Krig. — Og indtil Englænderne faar ikke blot skolede højere Officerer, men navnlig en Sekondløjtnant og en *værnepligtig* Sekondløjtnant, der nogenlunde kan klare *det*, saa maa de finde sig i som Soldater at staa langt tilbage for baade os Tyskere og Franskmændene.«

Det var tydelige Ord.

Og jeg maatte tænke paa den gamle Anekdote om Græsplænen, den amerikanske Milliardær og den engelske Lord.

Milliardæren udtalte ved et Besøg hos Lorden

sin Forbavselse over, at Adelsmandens Græsplæner var saa uendelig meget bedre end hans, der dog var anlagte og stadig blev behandlede af Verdens dyreste og bedste Gartner.

»Aa, det er saa simpelt,« sagde Lorden. »De behøver slet ikke til det Brug at holde en kostbar Gartner. Blot De lader en Græsplæne regelmæssigt klippe og vande af en ganske almindelig Mand, bliver den som mine i Løbet af et Par Hundrede Aar.«

IV.

En Nat ved Somme blev et Par tyske Lytteposter pr. *Lasso* trukket ud over Staaltraadshegnene og var væk.

»Hvad det har været for nogle Cowboys, der har staaet overfor os,« sagde en bayersk General til mig, »kan man ikke vide. Men for Resten har vi jo Nationaliteter nok at vælge imellem. De nyeste, der i Følge Aviserne skal være undervejs fra disse Øer ved Australien, er vel de rene Menneskeædere.«

Denne Bevidsthed om, at Tyskerne har en »Verden« mod sig, præger »Fronten« saavel som det øvrige Tyskland i højere Grad, end man indenfor andre Nationer rigtig er klar over. Den kan fylde Tyskerne med en bitter Følelse af Foruret-

tethed, særligt naar de mærker det fjendtlige Pust fra »neutrals« Omraader; men den binder dem paa den anden Side mægtigt sammen i Bevidsthed om en national Enhed, hvori al indvortes Forskellighed ganske svinder bort for den urokkelige Vilje til at holde ud — da der nemlig simpelthen ikke gives noget andet Valg.

»Det er jo os allesammen,« bemærkede en Dag en Menigmand og schwabisk Bonde, »som denne herne Asquith« — Navnet udtaltes paa en Maade, der for tyske Øren gav det en højst urenlig Klang — »vil have *udryddet*. Saa maa vi da sørge for, at de kommer til at blive hos dem selv.«

At Franskmænd, Englændere og Russere med samt deres afrikanske og asiatiske Anhang *ikke* kommer ind i Tyskland til Jordan, Konen og Børnene, er *det*, den menige Frontsoldat slider, slæber og slaas for.

Der behøves for at styrke dette Forsæt ikke Artikler som den, jeg læste i »L'Écho Belge« af 18. August d. A., og hvori indeholdtes en glødende Opfordring til Ententens Soldat om at være »terrible comme la baïonnette« (frygtelig som Bajonetten!) under den Revanche, som nu nærmede sig. Den tyske Soldat véd lige paa en Prik, hvad Skæbne, der vilde vente hans Land og dets Befolkning, hvis Dæmningen brast.

Og hver eneste Dag, der gaar, er ham en Anskuelsesundervisning i, hvad overhovedet Krig

under moderne Former betyder for de Lande, der bliver Krigsskueplads.

En prøjsisk Generalstabsmajor, der i Krigens første Aar havde gjort Argonnerkampene med, fortalte mig, at man den Gang til et bestemt Formaal havde ladet optage en Statistik over, hvor meget alene *Tyskerne* dernede havde maattet fælde af Skov i de to Maaneder indtil Oktober 1914. Det androg en Værdi af 30 Millioner Mark. Og siden den Gang er der gaaet 2 Aar! Dag og Nat og Nat og Dag har nu i disse 2 Aar 4—5 Millioner Mænd (lavt regnet) arbejdet paa at forvandle dyrket Land og Skov til Krigsskueplads og gjort det med den Energi, som militær Disciplin og Kampen for eget Liv betinger. Ind i Jorden er der bygget for Hundreder paa Hundreder Millioner Tømmer og Cement, som man, naar Freden en Gang kommer, atter maa blive af med. Hvor mange Millioner Arbejdere med 8 Timers Normalarbejdsdag i hvor mange Aar vil alene dette Arbejde kræve?

Og dér, hvor Kampene har raset, er alle Bygninger Ruiner, Grænser og Skel udryddede. Grunden fuld af Jernstumper og Blindgængere, ufrugtbar nøgen Jordbund griner En i Møde: Kalk, Sand, raa Ler; Mulden er væk.

Saaledes, siger den tyske Soldat, vil ogsaa *vort* Land komme til at se ud, hvis vi svigter, og derfor

maa vi holde ud, saa længe der er Knokkel og Nerve i os.

Naar Kvinderne hjemme stundom skriver noget utaalmodigt og taler op om Længsler, Slid og Smalkost, hænder det, at Frontmændene svarer noget barsk

Hellere Fred i Dag end i Morgen, siger *alle* ved den tyske Front, for nu har Krigen varet længe nok. Men hellere Krig Aaringer endnu end en Fred dikteret af Tysklands Fjender i tysk Land.

Der er altsaa intet andet at gøre end vedblive at nappes om det moralske og fysiske Overtag.

Om dette Overtag kan opnaas, beror for Tyskeren paa hans *Vilje*.

Thi menneskelig *Vilje* kan *skabe*.

En Kemiker har betegnet tysk Kemis Devise under Krigen som den tilsyneladende Modsigelse: Wertloses zu verwerten — bringe Værdi ud af det værdiløse — skabe det, der ikke duer, om til noget, der gør Nytte.

Efterhaanden bliver det vel de fleste klart — selv i de Lande, der nødigst vil se — at tysk Videnskab under Krigen har slaaet Vand af Klipper.

Men under tysk Videnskabs Motto arbejder hele det tyske Folk, hver Dag der gaar, for at udnytte deres Lands Materiale af menneskelig Aand og menneskelig Krop, af intellektuel og mo-

ralsk Styrke, af Næringsstoffer og Raastoffer med uanet *skabende* Kraft.

Herfor har jeg set Tyskerne kæmpe, fra Fronten til Barnestuen

Jeg skulde skimte et lille Glimt af Stemningen paa den anden Side ved et Besøg i et foreløbigt Fangedepot bag Fronten.

Depotet var anbragt i Stadens gamle Kastel, bag fortrolige, tykke, graa Mure, i Bygninger omkring en stor, venlig Plads med nogle Grupper høje Træer.

I det fine Solskinsvejr var Fangerne ude, Englændere, Avstraliere, Franskmænd og Arabere fra Algier og Tunis.

Englænderne var i Overtal, vel en fem Hundrede Stykker. De holdt sig for sig selv i den ene Ende af Pladsen, praktisk klædte i jordbrune Jakkesæt, som lod de Klynger, der sad eller laa inde i Skyggen løbe helt i et med Grunden. Ganske som det navnkundige Barberbækken, Don Quixote efter en berømmelig Træfning satte paa sit Hoved, virkede de grøngraa, nøgne Staalhjelme, mange af Folkene stadig bar.

Franskmændene stod eller gik i en betydelig tyndere Linje lige i den modsatte Ende af Pladsen. Medens Englænderne mest havde bunket sig dasende sammen, spankulerede de andre lang-

somt af Sted i lange, taageblaa eller taagegraa Kapper, faa i Følge. Ogsaa mange af dem havde Staalhelme paa Hovederne, men af en mere udarbejdet og rigtig hjelmagtig Façon. Imellem de Franske gik Araberne, en Grad langsommere og værdigere; de tyske Soldater gjorde mig opmærksom paa en af dem, en midaldrende, fuldskægget Underofficer af et ligevægtigt Ydre. Efter Siggende hed han Oukria Murta og var en hellig Mand af selve Muhameds Slægt. Under alle Omstændigheder var han aabenbart Genstand for stor Ærbødighed fra de andres Side, og hver Morgen, fortalte den kommanderende tyske Officer, skred Oukria Murta, saa snart han så Officeren komme ned paa Pladsen, over til ham og trykkede forbindelse hans Haand som Tegn paa sin Bevaagenhed og Tilfredshed.

I Selskab med mig var der nogle Amerikanere, som havde særlig Interesse i at udspørge Englænderne, og vi stod snart omringede af Kitchenerske Soldater, fra Liverpool'ske og Manchester'ske Regimenter.

Oprigtigt talt — de gjorde ikke noget vindende Indtryk.

Mange af dem var halvt Dreng eller Folk, der stod betænkeligt nær Grænsen af, hvad man kunde kalde unge Mænd, allesammen havde de slentrede Manerer og var studse i deres Optreden. De beholdt Hænderne i Lommen og Snadden i Munden,

naar de svarede En tvært og ligegyldigt. Hvorimod Franskmændene, Byfolk og Bønder, rettede sig høfligt, naar man talte til dem, kunde smile ærbødigt eller trække fortroligt paa Skuldrene, naar de fortalte noget.

Englænderne pralede, naar de overhovedet sagde noget ud over det mest banale.

»Vi har lige saa mange Kanoner, som Tyskerne har Soldater,« bemærkede en af dem til den Amerikaner, jeg var sammen med. Og en anden sagde som Midtpunkt for en hel Klynge og ledsaget af de andres bifaldende Mumlen og Nikken: »We must win« (vi maa vinde) med en Betonning, som indeholdt et folkepsykologisk Perspektiv. Det var ikke Tyskernes »Wir müssen siegen« i den Betydning: »Vi er nødte, tvungne til at maatte sejre«. Det var et »vi maa sejre« i Betydningen: vi kan slet ikke andet end sejre, nemlig fordi vi er England. Der laa deri hele den engelske »Naivitet«, som *J. J. Ruedorffer* under Krigen har karakteriseret, med Tilslutning af bl. a. Englænderen Prof. *Sanday*. Den, der gør, at Englænderne ganske selvfølgelig betragter sig som Nummer et ikke i Evropa, men over hele den Verden, der nu en Gang ligger i den »Sø«, som han »behersker«.

Dagen efter havde jeg en lang Samtale med en af Kommandanten særlig fremhævet Englænder, en dannet ung Mand, Søn af en større Forret-

ningsmand, selv Skibskonstruktør. Han talte flydende Tysk og var som Følge deraf i flere Henseender en Art Mellemed mellem de tyske Depotmyndigheder og Fangerne.

Jeg ankede overfor ham blandt andet over hans Kameraters lidet belevne Holdning, som de ikke mindst udviste overfor de tyske Officerer og Underofficerer.

»Ja,« sagde han, »det er meget upassende og dumt af dem. Jeg har ogsaa sagt det til dem, men det er, fordi de vil vise, at de ikke lader sig gaa paa, de vil vise, at de føler sig hævede over Tyskerne, ikke behøver at lade sig noget byde af dem. Jeg indrømmer, at det er en noget sorgelig Maade at demonstrere Overlegenhed paa, men den Dannelse, de har, tillader dem vanskeligt at se det anderledes.«

Med Hensyn til Fremtidsudsigterne for Kri-gen udtalte den unge Englænder sig lige saa forsigtig som en højst elskværdig, fransk, værnepligtig Sergent, i civil Stilling akademisk dannet Lærer ved et Lyceum. »Det bliver i hvert Fald sagt os,« mente Englænderen, »at vi gør gode Fremskridt«. Og Franskmanden tilføjede med et lidt forlegent Smil overfor den ukendte Fremmede: »Vi haaber jo paa vor Side, selvfølgelig, ganske sikkert.«

I Fangernes Opholdsrum kunde man yderligere iagttage en kendelig Forskel mellem Eng-

lændere og Franskmænd, hvad ogsaa de tyske Officerer og Underofficerer stadigt betoned. Franskmændene var langt ordentligere og — hvad der vil forbavse — renligere end Englænderne. De havde indrettet sig hyggeligere i Sovesalene med Straasækkene end Englænderne, de vaskede og tørrede deres Linned og puslede med deres Smaasager, medens de andre bare lod Tingene gaa, som de bedst kunde.

Ogsaa her var Tyskernes Sympathi afgjort paa Franskmændenes Side.

»Det er egentlig skammeligt, at vi skal slaas med det Folk,« sagde en værnepligtig Underofficer, en Købmand, til mig. I deres Bøger og Blade skræpper de jo forfærdelig op imod os. Men det gjorde de ogsaa under Boerkrigen mod Englænderne. Kan De huske blandt saa meget andet deres illustrerede Avis »L'Asiette au Beurre« fra den Gang. Deri brændte Dronning Victoria i Helvede ligesom nu vor Kejser, og Kitchener svælgede i Lig af Kvinder og Børn.«

Han trak paa Skuldrene: »Det er vel saadan en Gang deres civile Maade.« —

V.

Paa en køn, stille Efteraarsaften ovre ved Somme-Fronten gik vi, et lille Selskab af militære og civile Herrer, forsigtigt frem ad en ret bred, landlig Korevej.

Der laa modne Havremarker paa begge Sider af Vejen, og for Enden af den saás en stor, herskabelig, hvid Gaard i en smuk Park, hvis Træer skjulte for videre Udsigt; bag den, vidste vi, laa den med tysk Infanteri belagte Landsby *Le Transloy*.

Det var saa fredeligt et Landskabsbillede som tænkes kunde, i venligt, dyrket Land.

Men allesammen vare vi klare over, at her sneg vi os frem paa den yderste Strimmel endnu kultiveret Jord.

Egentlig laa den kun hen, i den klare Luft, under smuk blaa Himmel og ventede paa at blive taget under Ild.

Det hændte da ogsaa, bedst som vi gik, at der lød det os vel kendte svuppene Sus i Luften, som om en højst forstærket Raket gik til Vejrs, og derpaa et løst raslende Smæld af en Granat, der slog i Jorden et Par Hundrede Meter fra os, paa vor Side af Parken.

Granaten sprang.

Vi var blevet staaende.

Nogle Minutter efter igen et Svup, men kun

et dumpt, svagt Smæk: Det var en Blindgænger.

Et tredje Projektil slog ned og — vi kunde høre det — *sprang* bag Træerne i Parken.

Et Par Stykker fulgte efter, endnu lidt fjernere.

Og langsomt skød, som paa et Billede af Abels Ofring, en næsten lige, tynd, sort Røgsøjle op i Luften.

Det brændte i Le Transloy.

I Løbet af vel en fem—ti Minutter talte vi 25 Nedslag, Træffere og Blindgængere imellem hverandre. Røgsøjlen bredte sig stille.

Vi kunde roligt have skudt Genvej ned til vore Vogne gennem Havremarkerne; de vilde snart være unddraget Landøkonomiens Herredømme ...

Det Land bag Tyskernes Front, som ikke ligger i den engelske eller franske Ild, har et højst ejendommeligt Præg.

Der er noget over det af Hjemmet, hvor Husmoderen er gaaet bort, og Tingene nu langsomt forfalder; men det virker ogsaa noget som en Ejendom, der er kommen paa yngre Hænder, som tager fat i helt ny Takt.

Jeg har ofte været bedt til Gæst paa, hvad vi her i Danmark vilde kalde Herregaarde eller større Landsæder. Ejermændene var borte, og højt

stillede tyske Officerer og Stabe boede dér i Stedet for dem.

Fredeligt Forfald herskede baade inde og ude.

Mange af disse franske Hjem syntes mig en besynderlig Blanding af godt og ostentativt daarligt Kram. Det gjaldt baade selve Husene og deres Udstyrelse. Og den Mand eller Kvinde, der muligvis inde i disse Stuer har forstaaet at give det uensartede Interiør personlig Betoning, var borte. Kun døde Rum, Møbler, Billeder var blevet tilbage som udeltagende Rammer om skiftende Fremmede, hvis Tanker ikke kunde sysle med dem.

Parkerne omkring Landsæderne var næsten altid henrivende anlagte, med tætte Blomsterbede oppe ved Husene, Plæner og skønne Trægrupper, der sindrigt skjulte Parkens Grænser og gennem fint klippede Udsigter aabnede Sindet et vidt Perspektiv. Dér savnede man næsten endnu mere end i Stuerne det stadigt aarvagne Øje, den altid rede Haand. Dér var Naturen ved at tilbageerobre noget af sin Mark, med Blomsterfrøet, der saaede sig selv, det bølgende Græs og Træernes Grene, der rakte sig mod Solen paa deres egen Maade.

Men ude, hvor der var Avling, paa Herresæde eller Bondeland, blev Indtrykket et ganske andet.

Alting var her taget med ind i Krigens utræt-

telige Virksomhed. Hvor Franskmændene var flygtet, havde Tyskerne taget fat paa egen Haand, og selv hvor Landets egne Folk stadigt dyrkede Jorden, var den fremmede Indflydelse kendelig overalt. Under Ledelse af landøkonomisk uddannede Officerer og Underofficerer blev der drevet energisk moderne Landbrug.

Soldater høstede paa Markerne og arbejdede i Staldene, med Hjælp af franske Landarbejdere, som, efter hvad jeg hørte, fik Kosten og halvanden Frank om Dagen. Soldater stod i Mejerierne og lavede Smør og Ost. Soldater høvlede og hamrede og malede i Vognmagerværksteder. Jeg så splinternye tyske Landbrugsmaskiner i Brug sammen med ældre franske; mange af de franske Stalde var bygget helt om efter nye Systemer; Gødningsforholdene forbedredes, hvor det lod sig gøre; i store Distrikter havde Tyskerne organiseret rationelle Indsamlinger af Æg, o. s. fr.

Da vi hin Aften vandrede tilbage mellem de dødsdømte Havremarker, var der iblandt os en af de »landøkonomiske« tyske Officerer.

»Franskmændene pløjer langt mindre dybt, end vi gør det hjemme,« sagde han, »de behandler deres Gødning slet og er ikke renlige nok i hele deres Arbejde. De af dem, som er blevet her under Krigen, har nu set en hel anden Maade at arbejde paa end den, de var vant til. Og de har ogsaa set, at man overhovedet nu til Dags maa

arbejde mere i Landbruget, end de har kendt til før.

»Tror De, at det vil kunne have Virkninger af nogen Betydning efter Krigen?« spurgte jeg.

»Tja,« sagde Officeren betænksomt, »noget hænger der jo nok ved. Men om det franske Landbrug efter Krigen vil kunne gøre de nødvendige Fremskridt, beror naturligvis først og fremmest paa, om Franskmændene kan skaffe sig al den Fordannelse, hele det System af Skoler, som vi har, det forstaar De nok.«

Jeg nikkede, for det forstod jeg lige akkurat. Det var den gamle Vise om den tyske Lærer — og ikke mindst — den tyske Elev, som Tysklands Fjender og Konkurrenter (for den Sags Skyld dets Venner med) maa søge at efterligne.

»Og saa,« fortsatte den tyske Landmand i feltgraat, »maa Franskmændene jo ogsaa kunne raade over den nødvendige Arbejdskraft til overhovedet at drive intensivt Landbrug. Den havde de ikke før Krigen, og dette her« — han gjorde et Kast med Hovedet ud mod Valpladserne — »er jo ikke nogen god Kur for Arbejdskraften«

Det var begyndt at skumre, medens vi i Automobilerne kørte videre mod en kommanderende Generals Hovedkvarter. Vi saá Flyvere højt oppe i Luften give hvide Lyssignaler, Artilleriilden fra

Fjenden drøede mere og mere buldrende i det tiltagende Mørke. Hyppigere og hyppigere stod Horisonten fuld af Glimtene fra Kanonerne, som var det Kornmod.

Beständig trak lange Fodfolksafdelinger forbi, ud mod Stillingerne. Række paa Række af Folkene med deres Staalhjelme bar afskaarne grønne Grene til Brug for Maskeringer; andre marscherede med Geværerne i Rem over Skuldrene og Spaderne paa Nakken; alle var tavse.

Hvert et Lys var slukket i de tæt belagte Landsbyer, vi kørte igennem; der var stuvende fuldt af Mennesker og Vogne, som enten stod stiltfærdigt opstillede eller bevægede sig med størst mulig Lydloshed. Vore egne Lygter var mørke, og vi kørte langsomt og forsigtigt.

Paa et særlig vanskeligt Stykke Vej tændte vi igen og standsede med vore gloende Ildøjne lysende lige ind i en Bivuak, der var indrettet i en ret udstrakt Lund.

Folkene gav sig til at skælde ud over vore Lygter. Vi vilde vel trække de fjendtlige Flyvere til, og det var ikke noget, de satte Pris paa!

Da vi havde orienteret os, slukkede vi Lanterne og var snart henne ved en Forbindingsplads i Landsbyen *Sailly*.

Det var det sædvanlige Billede af en Barak med Læger i hvide Kitler, der ekspederede Saa-

rede, netop ekspederede med al en rutineret Fag- og Foretningsmands Adræthed. Jeg kom uvilkaarligt til at tænke paa en Søndags-Barberstue med det obligate: »Den næste Herre!«

Henne ved en Briks stod en ganske ung, glatraget Læge og var ved at forbinde en menig Soldat tværs over Ansigtet.

Manden laa der, ligesom han var kommet ude fra Skyttegraven, noget støvet, men for Resten »hel og ren« i Klæderne.

»Det er ikke noget at tale om, dette her,« sagde Doktoren, medens han trak Gazebindene hen over Øjne og Næse paa Manden, »det er blot en lille Granatsplint, der er kommet op i det ene Næsebor.«

»Ikke sandt,« fortsatte han ned imod Manden, »De har det rigtig godt!«

»Jo—o,« kom det noget langt brummende, »men jeg har saadan en rædsom Hovedpine.«

»Ja, det tror Pokker,« sagde Lægen, vendt imod os, medens hans rappe Fingre gjorde Forbindingen færdig, »han er i Aften først en Gang bleven gravet ud af en Nedstyrtning og saa anden Gang til en Afveksling sendt, jeg véd ikke hvor mange Meter, til Vejs af et Granatnedslag, inden han omsider tredje Gang maatte træde af som saaret.«

»Se saa,« — han vendte sig igen til Manden — »De kan jo nok gaa selv?«

»Javel,« lød det under den nu færdige Forbinding, og et Øjeblik efter havde den Saarede svippet sig selv ned af Briksen og var bleven hjulpet over til en Bænk langs Væggen. Her vilde han nu faa en anden let Saaret, der kunde se, under Armen, og saa kom Turen til at gaa uden mange Omstændigheder til et Lasaret længere bag Fronten.

De haardt Saarede maa blive derude, hvor man bedst muligt kan anbringe dem.

Kirken i Saily var taget i Brug for en saadan Samling haardt Saarede.

Vi gik henimod Kirken, nu i dybt Mørke, ad en tom og stille, sandet Gade.

Artilleriilden, der uafsladeligt drønedede i Luften, var steget til det, man har kaldt »Trommeild«.

Navnet er ikke daarligt som betegnende det uophørlige, salvemæssigt rullende i Lyden; men det er altfor smaat i sit Billede; Trommehvirvler er for ringe en Ting at sammenligne denne mægtige Virkning med.

For os Nordboer i alt Fald, der kender Havet, er det alene den evindeligt bragende Stormyejrsbrænding ind mod Kysten, som Larmen kan minde om.

Den kommer slet ikke ud af Ens Øre og fængsler Ens Sind med det ufatteligt Storladnes Magt. Man *kan* ikke løsrive sig og *vil* ikke løsrive sig;

man er bundet, tryllet fast; *maa* blive ved at være denne Vælde undergiven.

Den er lige saa lidt til at undvige som Luften, man indaander. Selv om man flygter Mile bort fra Fronten, helt ind til det sikre Hotel i den sikre Etappeby, følger den med, dæmpet, men lige kendelig; lægger man Hovedet til Pudens i sin trygge Seng, lyder den endnu omkring En, indtil man fører den med over i sine Drømme . . .

Vi traadte ind i Kirkens tyste Halvmørke og gik langsomt frem mellem de stille Rader af Senge, der var at skimte. Fra Rummet indenfor disse Mure trængte saa at sige ikke en Lyd ud i Luften. Nogle hvide Lægeskikkelser trykkede os i Haanden; dæmpet forestillede vi os for hinanden.

Det var som at være nogle Øjeblikke paa en stille Ø indenfor skærmende Skær.

Kun paa Hovedalteret var Lys.

Det Lys virker endnu i min Erindring som en dæmpet Sol, der skinnede fredeligt ud over blanke Instrumenter og Flasker, som stod pertentlig ordnet paa en stor hvid Dug.

Der oppe ved var to Senge med et Par meget haardt Saarede.

»Nu er de faldet til Ro ligesom de Andre,« sagde Overlægen, en bekendt berlinsk Universitetsprofessor. »Det er to Englændere, den ene er skudt gennem Lungerne, den anden havde et meget farligt Armsaar.«

I den nærmeste af Sengene bevægede der sig et stort, haarrigt Hoved, og et Par Øjne saå med et pludseligt Blik imod os.

»Hvordan gaar det?« spurgte en af os paa Engelsk.

»Quite well« — og Øjnene faldt i igen.

»Jeg faar dem klaret igennem begge to,« sagde Professoren.

Saa listede vi bort. Lægerne fulgte os ud paa Gaden til en lille kort Passiar. Professoren gav mig en Hilsen med til en af vore medicinske Kapaciteter i København.

Og vi vandrede videre under en Drønen af Artilleriilden, der syntes at tage til som Sø ved stigende Storm.

Vi talte om, at Luften fra at have været overskyet nu var bleven klar, og at Faren for Flyverangreb var tiltaget.

Ikke desto mindre sad vi kort efter og en hel Times Tid igennem i et større Selskab af Officerer, under aaben Himmel, med Lygter og Lamper paa Bordet, og drak et godt Glas bayersk Øl, medens Passiaren gik yderst livlig.

»Os uskyldige unge Mennesker gør de kostbare Herrer Flyvere saamænd ikke noget,« sagde en ung Kaptajn, »Fjenden kan faa os meget billigere i Morgen Aften —«

Det hele Selskab, os Fremmede undtagen, skulde næste Dag rykke ud i første Linje

VI.

Den, som færdes ved Fronterne og bag dem i snevrere og videre Forstand, undgaar ikke at faa et levende Indtryk af *Læger* og hvad dem horer til. I Krigens rige Væv er den Traad, som Lægekunst og Læger har tvundet, stærk og mangfoldig. Krigens Kulturgerning bruger Lægen og Teknikeren som Soldaten og Politikeren. For det store Publikum, der har saa ondt ved at »se det usynlige«, er tilmed Lægens og Teknikerens Arbejde det egentlig kulturfremmende ved Krigen

Det var paa en af mine sidste Dage ved *Somme-Fronten*, at jeg i en Landsby bag anden Linje gik ind og saá en *Lyskeanstalt* (*Entlausungsanstalt*).

De tyske Soldater, der ret naturligt under Krigen er bleven fortrolige med Ordet *Mausoleum*, har kaldt disse Allivningssteder for *Lusene »Lau-soleer«*. Oprigtigt talt fandt jeg til at begynde med, at det Navn var det eneste morsomme eller interessante ved de paagældende Anstalter.

De forekom ved første Øjekast næsten for lei fattelige og selvfølgelige.

Paa den ene Side Badekar til varmt Bad for Mennesker, paa den anden et Rum, der kan fyldes med hed Luft eller Damp, og hvori de befængte Klæder bliver hængt, indtil alt »levende« i dem er gaaet til Grunde.

Kun en Renlighedsanstalt, tænkte jeg. Sikkert et tiltalende Fremskridt, naar man mindedes gamle Dage og Soldaternes Fortællinger fra 64 om Lusenes trofaste Vandringer fra Mand til Mand i Halmen eller »Lusefjerene«. Men heller ikke mere.

Og saa er »Lausoleerne« dog langt fra nogen Indrømmelse til en mere udviklet Soignering.

Ved Fronten skulde det blive mig klart, at de er selve det afgørende Vaaben mod en af Menneskehedens frygteligste Sygdomme.

Vel at mærke et Vaaben, som først Krigen har skabt.

»Har De Lyst til at læse,« spurgte en Dag i Kvarteret en af Lægerne, »hvad vi inden Krigen vidste — eller bildte os ind at vide — om den exanthematiske Tyfus, Plettyfusen, Hungertyfusen, hvad man nu vil kalde den?«

Og jeg læste i et Værk, dateret 1912: »Exanthematisk Tyfus er en smitsom Syge, hvis Smittestof ligger i Luften, hvor det i daarligt udluftede Værelser længe kan blive ved at være virksomt. Sygdommen optræder særligt paa Steder, hvor mange Mennesker lever sammen i indskrænkede

Rum, f. Eks. i Lejre under Krig, paa Skibe, i Fængsler osv. Paa Egne, hvor en stor Del af Befolkningen lever i Fattigdom og Elendighed, forekommer den exanthematisk Tyfus endemisk; efter Misvækst optræder den ofte i hærgende Epidemier. Plettyfus fandtes fra Begyndelsen af det 18. Aarhundrede i alle europæiske Lande og naaede under Napoleonskrigene sin største Udbredelse; i Særdeleshed blev Tyskland genneminficeret, da i 1812 Resterne af den franske Hær vendte hjem fra Rusland. Nu til Dags optræder den endemisk paa de britiske Øer og i visse Egne af Centraleuropa (Polen og de russiske Østersøprovinser); Epidemier forekommer i nyere Tid navnlig i det indre og det østlige Rusland.

Saaledes var det godt Latin, indtil den store Krig brød ud.

Man vidste, at den smitsomme Sygdom optraadte med Forkærlighed, hvor mange Mennesker levede tæt sammen, at den, navnlig i den østlige Del af Europa, var endemisk blandt fattig og elendig Befolkning og at store Krige eller forarmende Ulykke havde bragt den til at optræde i frygtelige Epidemier.

Derved blev det ogsaa, indtil de tyske Læger kom i Kamp med Sygdommen paa de moskovitiske Valpladser. Der lykkedes det først gennem ihærdigt og omhyggeligt Arbejde med det store Materiale, Krigen stillede til Raadighed, at gøre

den for Bekæmpelsen af Sygdommen epokegørende Opdagelse, at den slet ikke var »smitsom« fra Menneske til Menneske i tidligere antagen Forstand, men at det er de saakaldte Klædelus — der lever paa Menneskers Ryg og Bryst og lægger deres Æg i Undertøjets Sømme — som, for at bruge min tyske Militærlæges Ord, »kommer med Epidemierne og gaar med dem igen. De bider sig selv syge paa et eller andet sygt Individ og bider saa Sygdommen videre til de sunde«.

Og efter at denne Hovedkendsgerning var slaaet fast, studerede de tyske Læger Sygdommens Overførelse videre gennem Undersøgelser paa Tusinder af de uhyggelige Smaadyr og naaede til det Resultat, at Sygdommens Bacille, der formerer sig stærkt i Lusen, ogsaa kan overføres til Mennesket gennem, at Dyret knuses og Bacillen derved trænger ind i læderet Hud eller i Øjne og Mund ved Hjælp af Fingrene eller forskelligeartede Brugsgenstande.

Den virkelige Fjende var opdaget. Han havde aabenbaret sig som det, der med en grovkornet Soldatervittighed kaldtes »Kejser Niko-Laus' flade Hjælpetropper«.

Det gjaldt nu om at slaa ham ned med alle Midler.

I Begyndelsen af Krigen anvendte man navnlig en stor Mængde forskellige Sager til Brug for Enkeltmand. Adskillige af dem svigtede. Et en-

kelt — Kresolpudder — har jeg hørt nævne som virkelig betydningsfuldt. Men hurtigt blev man klar over, at Kampen ikke kunde føres som Enkeltmandskamp, men, ligesom den øvrige Krig, maatte gennemføres systematisk, i store Formationer.

Og Lausoleerne rejste sig, fra smaa transportable Indretninger gennem Mellemlager til mægtige Anstalter, der alene raader over et *Personale* paa 300—350 Mand, og hvori hele kombinerede Hærafdelinger i kort Tid kan blive fuldkommen rensede.

Som jeg har set det udtrykt i en officiel Beretning: »De trufne Indretninger er nu saa hensigtsmæssige som muligt, og Fjernelsen af alle tilstedeværende Lus saa godt som garanteret«.

Resultaterne af denne militærisk foretagne »Fjernelse« er ikke udeblevne.

Medens Plettyfus i tidligere Krige har raset morderisk og krævet talløse Ofre, har man nu kunnet kvæle Epidemier, der tog fat, i Fødslens, og dæmme op for Sygdommens videre Udbredelse.

Plettyfusens Brod er brudt for alle kommende krigerske Tider — og de fredelige med.

Den tyske Læge har fravristet Sygdom og Elendighed her i Verden en Provins.

En Provins blandt mange.

I Soldatens Fodspor har Lægen gjort Erobrin-

ger — som ingen Fredsslutning er i Stand til at tage tilbage igen, Fremskridt, der er uigenkaldeligt vundne for Menneskeheden, paa Hygieinens og Ernæringsspørgsmaalets, Medicinens og Kirurgiens Omraade.

Og hvilken Sum af *Lære* paa Lægevæsens Omraade har Krigen ikke udbredt! Fagmænd har arbejdet sammen med nøje Føling, og navnlig har den militære Nødvendighed *tvunget* Millioner paa Millioner Lægmænd i alle Lande til at beskæftige sig med særlig *hygieiniske* Problemer, som de tidligere i uafhængig civil Slendrian ganske havde ladet ligge.

Gennem Forebyggelse og Bekæmpelse af Sygdomme som Kopper, Kolera, almindelig Tyfus under ofte højst vanskelige Forhold er der baade af Lægerne gjort Fremskridt og har særlig hele »Folket i Vaaben« vundet Indsigt og Forstaaelse i forbavsende Grad. Under fredelige Forhold vilde Milliarder af Flyveskrifter og Foredrag ikke have kunnet udrette tilnærmelsesvis hvad Krigen Tvang har bevirket i Retning af Sans for kropslig Renlighed, Kamp mod Infektioners Arnesteder, Fluer og andre Insekter, daarlig Kanalisering og Vandleddning, slette Renovationsforhold o. s. fr. —

Læger i vort Land og andet Steds bør og vil sikkert ogsaa engang give en samlet Fremstilling af Krigen Indflydelse paa Lægekunstens Udvik-

ling og — ikke mindst — paa den populære Forstaaelse af Lægekunst, Lægebehandling og Selvvirksomhed fra »Patienten«s Side. Indenfor de kultiverede Lande, der tager Del i Krigen, har Fremskridtene i saa Henseende været meget betydelige, for de lidet kultiverede blandt dem har Krigen paa det givne Omraade i mange Henseender været selve Oplysningens Fakkell.

Jeg skal kun yderligere pege paa enkelte Punkter, der, for at tale med Tyskerne, lader »tief blicken«, og som Læger og Officerer ved Fronten hyppigt kom ind paa under vore Samtaler.

Blandt de saakaldte Saarinfektionssygdomme er der særlig en, *Stivkrampen* (Tetanus), der, efter den nuværende Krigs Erfaringer ved en bestemt Art Vaccination maa siges at være saa at sige forsvunden i hvert Fald indenfor det tyske Krigsomraade. Den under Krigens Indflydelse stadig mere udviklede *Röntgenteknik* har gjort kirurgisk Indgriben mulig, der tidligere vilde have lydt som et Eventyr. Behandlingen af de forskellige Arter *Benbrud* er undergaaet en Revolution. *Kirurger og Tandlæger* har indledet og udviklet et højst frugtbart Samarbejde o. s. fr.

En af mine Venner blandt de tyske Soldaterlæger viste mig en Dag med Stolthed en Beretning fra »Die Kölner Kriegsfürsorgetagung«, hvorfra fremgik, at ikke mindre end 91 — en og halv-

fems — Procent af de paa Lazareetterne behandlede Patienter havde kunnet udskrives som fuldkommen helbrede og duelige til fortsat Krigstjeneste.

»Man naar jo ikke saa vidt,« sagde den gode Doktor, »uden at slide og« — han pegede paa sit Hoved — »have en lille Smule heroppe! Men, Gudbevares, sikken Glæde man saa ogsaa har af det!«

VII.

Folk sidder hjemme i vore neutrale Lande, trygt og godt, og jamrer over Krigens Elendighed med en Ensformighed, der for Resten efterhaanden synes mig at begynde at kede dem selv.

Mon det ikke ogsaa snart var paa Tide at tørre Øjnene og se at faa noget andet ud af Tingene end det dog vist i Længden uholdbare, at Verden, som en ledende hjemlig Aand udtrykte sig, er »gaaet fra Forstanden« og de paa Bjerget forblevne de eneste kloge.

Jeg for min Part har da i det mindste aldrig truffet Mennesker *mindre* »gale«, mere i Besiddelse af deres Aandsevner, flittigere, offervilligere, rigere paa Initiativ og Opfindsomhed end nu for Tiden i de krigsførende Lande. Selv om de end

ikke under Krigens Tugt vokser ud af menneskelig Ufuldkommenhed og Skrøbelighed.

Ved *Fronten*, hvor Grund til Jammer findes, overdøves alle Klager af Taktslaget i det rent ud vidunderlige *Arbejde*, der præsteres.

Og Indtrykket af dette uafsladelige, altomfattende, kæmpemæssige Arbejde er det blivende — og uendelig frugtbare — som ogsaa en tænkende Gæst ved *Fronten* bringer med sig hjem.

At »Vanskeligheder er til for at overvindes« var i *Fredens Dage* en berømt Mands Ord, der kunde tjene som Devise paa et *Vaabenskjold*.

Under *Krigen* er det blevet en Banalitet, som den ringeste Arbejdssoldat vilde blamere sig ved at udtale. Han har selv praktiseret den Selvfølgelighed saa at sige hver løbende Dag.

Og Overvindelsen af Vanskelighederne gennemføres med fuldkommen Mangel paa Sentimentalitet, saa fjernt fra stemningsgrumset Føleri som muligt og med en velgørende *Haardhed*, der bundet i klar Forstaaelse af Mennesker og menneskeligt Væsen.

Et slaaende Eksempel i saa Henseende synes mig at være den Behandling, der er bleven *Krigens* sorgeligste Ofre, *Invaliderne*, til Del.

Paa intet Omraade kunde Medlidenheden i sine umiddelbare Former synes *bedre*, og er den vel nok *slettere* anbragt.

Det er mandig Tankegangs Fortjeneste at have indset dette.

I Begyndelsen af Krigen søgte man i Kraft af Tradition og umiddelbar Stemning at oplære Invaliderne i lidet anstrengende, nærmest kvindelige Arbejder; de skulde lære at strikke, sy, flette Maatter, binde Børster og lignende.

Men Krigen skabte hurtigt et helt nyt Syn paa Arbejdes Intensitet overhovedet og paa Grænserne for menneskelig Arbejdsevne. Dette Fremskridt trængte igennem paa selv de »civileste« og af Følelse mest ombølgede Omraader. Og man slog i sin Behandling af Invaliderne ind paa helt nye Veje.

En paa dette Omraade ledende Personlighed har karakteriseret Forandringen med de ramrende Ord, at nu maatte Invaliderne gaa »von der Müssiggangsarbeit zur Mussarbeit«

Der er noget i disse Vendinger, som er tysk Aands og Sprogs Særeje, og som gaar tabt i en dansk Oversættelse, der maa tale om Overgang fra »Lediggangsarbejde« til »Pligtarbejde«. Men Meningen er skarp og klar nok.

Man vilde befri Invaliderne for Medlidenheden og — ikke mindst — for deres egen Medlidenhed med sig selv. Invaliderne skulde ikke af kortsynet Medfølelse menneskeligt og fagligt deklasseres, naar det paa nogen optænkelig Maade kunde undgaas. Man har endog bestræbt sig for

i givet Tilfælde at benytte Invalidernes Ulykke til at bringe dem *fremad*, ikke blot moralsk, men ogsaa økonomisk og socialt.

Et af Grundsynspunkterne er udtrykt af en Forfatter saaledes: »Ved Arbejde, der svarer til Mandens tidligere Virksomhed i Fredens Dage, skal hans *Selvtillid* genoprettes; gennem *Opdragelse* skal den Arbejdsevne, der er bleven ham levnet, udnyttes til det yderste. Invaliden maa Skridt for Skridt føres tilbage til sit gamle Fag for, naar han bliver udskrevet, atter at kunne virke dør og selv fortjene sit Brød«.

Der blev straks sat det intenseste Arbejde og den smidigste Evne til at udfinde Erstatningsmidler ind paa at skabe virksom Hjælp i denne Invalidens Kamp for at naa frem til sit gamle Fagarbejde igen.

Man oprettede Skoler for de Saarede og de saakaldte »Lazaretværksteder«.

Militærforvaltningen traadte i Forbindelse med de »Hjem for Vanføre«, der allerede bestod, og gjorde delvis Brug af deres Indretninger, eller efterlignede dem i Lazaretterne. Det mere og mere opfindsomme Arbejde med at forbedre og udvikle de bestaaende Hjælpemidler tog stigende Fart paa Grund af de Erfaringer, som blev gjorte under selve Krigen. Der konstrueredes kunstige Lemmer af hidtil ukendt Sindrighed, og den højst nødvendige Træning af de Stumper af Lemmer,

hvori Maskinerne indpassedes, blev dreven med ubønhørlig Energi.

Amputerede Invalider, Blindede, »Nerve-Invalider«, bliver alle Genstand for rationel Opdragelse til Arbejde. Nerveklinikken i Strassburg var den første, som oprettede en landøkonomisk Skole med Undervisning paa fri Mark. Andre Steder oplæres Invalider i Værksteder for Træ- og Metalarbejdere, for Bygningshaandværkere, Skomagere, o. s. fr.

Og ved Siden af en praktisk faglig Uddannelse gives almindeligere theoretisk Undervisning. Det sker ud fra et andet grundlæggende Synspunkt, »i rigtig Erkendelse af, at netop den, der er bleven legemligt underlegen (körperlich minderwertig), gennem aandelig Uddannelse, ved at opnaa større Kundskaber, maa bringes til i Konkurrencekampen at kunne tage det op med andre (— »seinen Mann zu stellen« som det udtrykkes i ægte tysk Aand). Gamle Kundskaber skal friskes op. Nyt maa der læres til.«

Invaliderne bliver da ogsaa underviste i Kundskabsfag, som de tidligere slet ikke kendte til, eller kun var utilfredsstillende orienterede i. De lærer Regning og Skrivning, Tegning, Geografi, Historie, tysk og fremmede Sprog, Bogholderi o. s. v.

Og der er nævnet mig Eksempler paa, at velbagede Invalider, der kun var »ulærte« Arbej-

dere, gennem Invalideopdragelsen er naaet frem til at blive Professionister. I Følge Princip og Methode er der intet i Vejen for, at den almindeligere Undervisning af Invaliden kan bibringe ham Grundlaget for en Overgang til kvalificeret Arbejde af endda højere Art.

Krigen fører ogsaa overfor de lemlæstede Mennesker sin Kamp mod Vanskelighederne i offensiv Aand. Ikke kun afværge, raade Bod paa, erstatte; nej, efter Mulighed naa ud over, skabe nyt, gøre Fremskridt!

Et hyppigt Samtaleemne i rolige Stunder paa den tyske Side af Sommefronten var den *moraliske* Genrejsning, som Krigen har bragt Frankrig, og som jo ogsaa Frankrigs første Mænd med saa stor en Styrke og saa megen Forhaabning Gang paa Gang har fremhævet.

Vi fremmede Gæster havde indenfor det tyske Folk samlet rige Erfaringer i lignende Retning, fra Hjemmene til Skyttegravene.

Og ved Selvsyn og gennem Samtaler med de Mænd og Kvinder, der stod midt i Arbejdet, havde vi faaet et overvældende Indtryk af, hvad Krigens uhyre Anspændelse ogsaa paa snart sagt alle *praktiske* — tekniske og administrative — Omraader har skabt af betydningsfuldt nyt.

Altsammen blevet til gennem Opofrelse og

Lidelse, men ogsaa i lykkelig Ophidselse og Jubel,
— som Liv nu engang bliver til.

Og altsammen med umaalelige Fremtidsmuligheder i sig.

Ved *Fronten* føler man det oftest rolige, stundom bevægede, bestandigt mægtige Pulsslæg i alt dette Liv.

Man staar dér overfor Tilspidsningen af et helt Folks hensynsløse Vilje til igennem ubegrænset Arbejde og Offer at vinde Sejr for *sin* Livsopfattelse, *sin* Herskertrang, *sit* Krav paa den rigeste Udvikling af alle de Kræfter, det føler og aner i sig.

Heri ligger det overvældende store, som gør En saa ærbødigt stille og lader En lykkeligt fornemme, at det, som man *kan* fortælle og *vil* fortælle derude fra, kun er saa lidt i Forhold til, hvad man i Virkeligheden har »oplevet« i Ordets inderlige Forstand.

Og man gribes af oprigtig Medlidenhed med de stakkels Mennesker, der fra Kakkelovnskroge og Parnasser vil vove at træde op og dømme Krigen i Stedet for at give sig til at lære som Born.

Paa Knæ! — som Indremissionspræsten sagde til de Skriftkloge.

Af KARL LARSEN udkom tidligere anonymt (1909):

MENE MENE —

TIL DE MANGE, SOM IKKE TØR TÆNKE —
EN TIDSBETRAGTNING

75 Øre.

(Oprindeligt trykt i »Tilskueren« 1908)

Herom skrev bl. a. Forfatteren *Harald Nielsen* (i en Kronik i »København«):

Decemberheftet af »Tilskueren« rummer et højst mærkeligt anonymt Bidrag, kaldet »Mene, mene —«, der fortjener den største Opmærksomhed hos alle, hvem vort Folks Fremtidsskæbne og Udviklingsmuligheder ligger paa Sinde.

KRIG, KULTUR OG DANMARK

2. Oplag 1916. 1 Kr. 25 Øre.

Bl. a. slutter Folkethingsmand *Ivar Berendsen* (i en Kronik i »Politiken«) sin Omtale af dette Skrift saaledes:

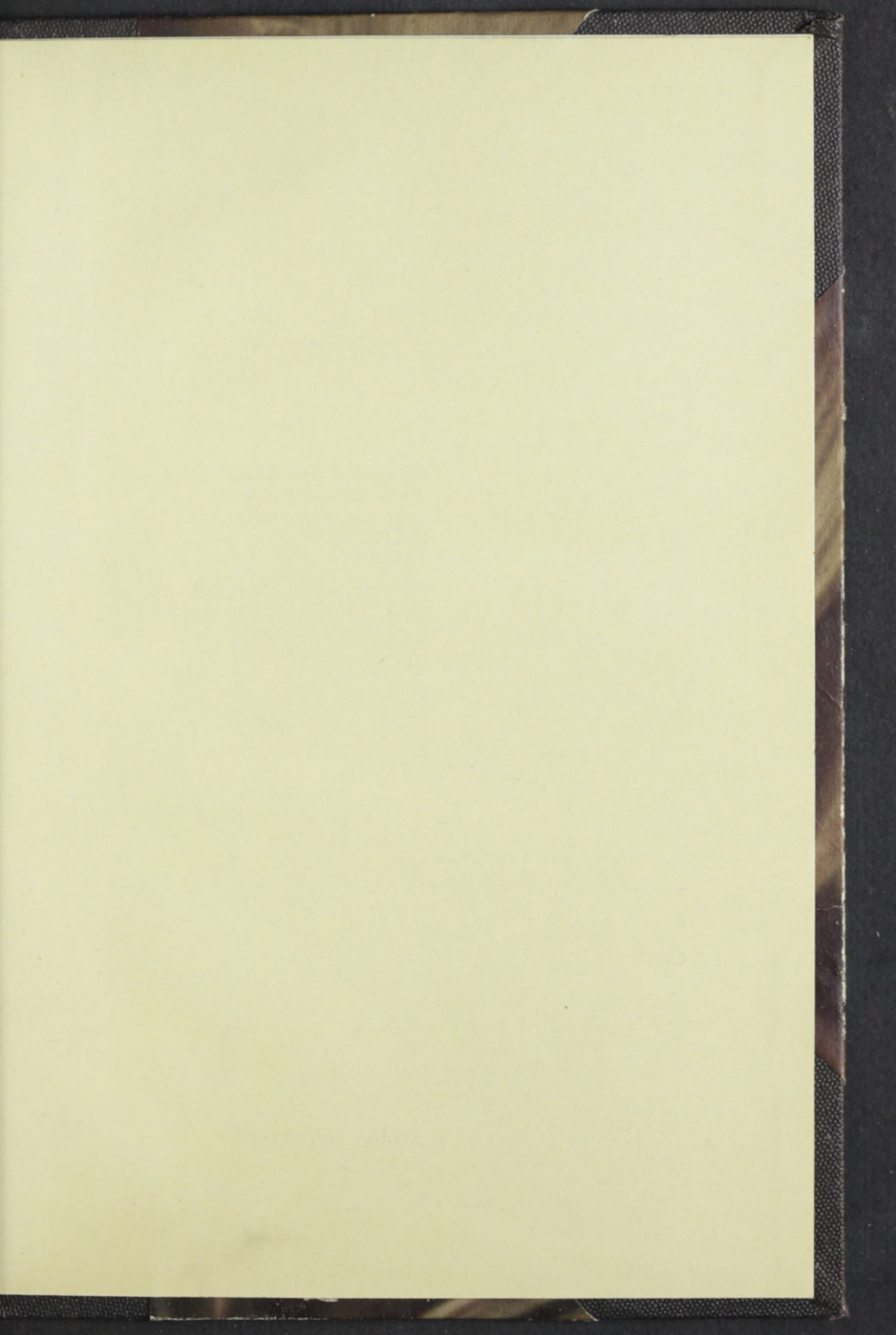
Saa mangeartede og saa store er de Problemer, Karl Larsens Bog vækker Tanker om; dem alle rejser han, nogle strejfer han, andre gennemarbejder han i Dybden, i adskillige sætter han Overbevisningens Hede ind. Bogen pirrer og ægger, men den lader intet Øjeblik ligegyldig, ligesom intet i den er tilfældigt, og udenom den kommer man ikke.

Endvidere er under Krigen udkommet paa Steen Hasselbalchs Forlag:

KARL LARSEN: SET OG TÆNKT UNDER DEN STORE KRIG

Første Samling. 2. Udg. 1915. 1 Kr.

Anden Samling. 1915. 2 Kr.



GYLDENDALSKE
BOGHANDEL



NORDISK FORLAG

KROHNS BOGTRYKKERI

